

менше двох років. У Чеській Республіці претендент повинен мати вищу освіту за будь-якої спеціальності мінімум на рівні бакалавра. Стаж роботи не обов'язковий, але рекомендується. У Словаччині необхідно вищу освіту і п'ятирічний стаж роботи в галузі економіки. Цей строк для осіб, які отримали практичні навички в якості асистента податкового консультанта, скорочується до трьох років, а для тих, хто має вищу освіту економіста чи юриста стаж роботи не обов'язковий. У Німеччині та Австрії вимоги більш жорсткі. Претендент на посаду податкового консультанта в Німеччині повинен мати вищу освіту в галузі економіки чи права та дворічний або трирічний стаж роботи у податкового консультанта або в податковій службі. Також можуть стати податковими консультантами особи, які не мають вищої освіти, але пропрацювали, не менше десяти років у податкового консультанта або в податковій службі.

На основі законів про податкове консультування в розглянутих країнах створені професійні об'єднання, які об'єднують усіх податкових консультантів в обов'язковому порядку. Вивчення та застосування зарубіжного досвіду регулювання податкового консультування стає все актуальнішим в створенні стабільного і професійного ринку податкового консультування в Україні.

Література:

1. Буссе Р. Опыт Германии по информационному взаимодействию финансово-налоговых органов и налоговых консультантов. URL: <http://www.nalogforum.ru/php/content.php?id=767> (дата звернення 01.04.2020).

2. Офіційний сайт Європейської Конфедерації податкових консультантів (Confédération Fiscale Européenne). URL: <http://www.cfe-eutax.org/about> (дата звернення 01.04.2020).

Ожибко Михайло Ярославович

студент 1 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Булавинець В. М.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ПОДАТОК»: ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ

Доходи бюджету формуються шляхом мобілізації певної суми грошових коштів для забезпечення виконання державою покладених на неї функцій та відіграють значну роль у її соціально-економічному розвитку. Провідне місце в дохідній частині державного бюджету посідають податкові надходження. Податкові надходження державного бюджету представлені загальнодержавними податками, зборами (обов'язковими платежами), які сплачуються юридичними та фізичними особами, акумулюються в дохідній частині бюджету і призначені для задоволення суспільних потреб через розподіл та перерозподіл частини вартості ВВП. Податки є обов'язковим елементом фінансово-економічної системи кожної держави без якого неможливе її ефективне функціонування. Вони виступають джерелом наповнення як державного, так і місцевих бюджетів та вагомим інструментом регулювання економічних процесів, дієвим важелем перерозподілу фінансових ресурсів [8, с. 45]. За допомогою податків держава може проводити певну економічну, науково-технічну та соціальну політику.

Дослідження процесу формування та використання податкових надходжень як джерела формування доходів державного бюджету передбачає, перш за все, з'ясування суті категорії «податок», визначення її соціально-економічного змісту та призначення, обґрунтування виконуваних нею функцій та відповідних класифікаційних групвань. Багатоаспектність поглядів і багатовекторність підходів теоретиків та практиків до з'ясування суті терміну «податок» вимагає застосування комплексного підходу до розуміння його як об'єктивного явища та невід'ємної складової економічної науки.

Труднощі пізнання природи податку пояснюються тим, що податок – це одночасно економічне, господарське і політичне явище. Російський економіст М. М. Алексеєнко ще в ХІХ ст. зазначив цю особливість. «З одного боку, податок – один з елементів розподілу та перерозподілу... З іншого – запровадження справляння та використання податків є однією із функцій держави» [1, 25]. Таким чином, головне завдання пізнання природи податків – простежити еволюцію уявлення про природу податку під впливом розвитку вчення про державу.

За економічною сутністю податки є обов'язковими платежами, що вилучаються державою з доходів юридичних чи фізичних осіб до

відповідного бюджету для фінансування витрат держави, передбачених її конституцією та іншими законодавчими актами. Податок – це форма примусового відчуження результатів діяльності суб'єктів, реалізуючи своє податкове зобов'язання, в державну або комунальну власність, вноситься до бюджету відповідного рівня (або цільового фонду) на підставі закону (чи акту органу місцевого самоврядування) і виступає як обов'язковий, нецільовий, безумовний, безоплатний та безповоротний платіж. На перший погляд, податки виражають односторонні відносини держави з підприємцями та населенням під час їх сплати, але з іншого боку податки дають змогу мати зворотній зв'язок із платниками завдяки фінансуванню відповідних витрат.

У сучасній світовій фінансовій науці існують дискусії стосовно визначення сутності податку. Так, В. М. Федосов вважає податки специфічною формою, підсистемою виробничих відносин, відносин економічного базису. Вони виражають ту їх частину, що виникає на стадії розподілу в процесі розширеного відтворення і має вторинний, похідний, перерозподільний характер [11]. Податки, беручи участь у процесі перерозподілу нової вартості, виступають, за Б. Г. Болдирєвим, специфічною формою виробничих відносин.

На думку Д. Г. Черніка, податки як економічна категорія означають примусове стягнення (присвоєння) державою з фізичних та юридичних осіб частки необхідного і додаткового продукту відповідно до діючих законів. Категорію податків характеризують ще й таким чином: це відносини з приводу обов'язкових платежів, які стягуються центральними та місцевими органами державної влади з юридичних та фізичних осіб у зв'язку з отриманням ними доходів, здійсненням господарських операцій, наявністю та використання майна у цілях поповнення коштів державного та місцевих бюджетів [6].

Як зазначає П. В. Мельник «Стягнення державою на користь суспільства певної частки вартості ВВП у вигляді обов'язкового внеску і складає сутність податку. Економічний зміст податків відображається взаємовідносинами господарюючих суб'єктів та громадян, з одного боку, та держави – з іншого, з приводу формування державних фінансів». Незалежно від об'єкта оподаткування загальним джерелом податкових надходжень є ВВП. Він формує первинні грошові доходи основних

учасників суспільного виробництва і держави як організатора господарської діяльності у національному масштабі» [5].

Процес вартісного розподілу валового продукту не обмежується утворенням первинних грошових доходів. Він продовжується в розподілі грошових доходів основних учасників суспільного виробництва на користь держави: від працівників – у формі прибуткового податку і відрахувань у пенсійний фонд, а від господарюючих суб'єктів – у формі податку на прибуток та інших податкових платежів і зборів. Тобто за своїм економічним змістом податки є основним інструментом державного перерозподілу доходів і фінансових ресурсів. Податки як частина валового внутрішнього продукту держави набувають самостійного руху. Вони відображають роль держави, ступінь її втручання в процес перерозподілу нової вартості. Податки як частина перерозподільних відносин функціонують також у процесі перерозподілу національного доходу.

Економічна сутність податків знайшла відповідне відображення у визначеннях сучасників. Так, сьогодні досить поширені такі: «Податок – обов'язковий грошовий збір, що стягується органами влади з фізичних та юридичних осіб», «податок – обов'язковий внесок платником грошових коштів у бюджетну систему у визначених законом розмірах та в установлені строки», «податок – обов'язковий збір, що стягується державою з господарюючих суб'єктів та громадян за ставкою, встановленою в законодавчому порядку».

Неважко помітити, що в цих визначеннях підкреслюються примусовість та еквівалентність податків. Слід зазначити, що подібне розуміння певною мірою було започатковане класичною школою в особі А. Сміта та Д. Рікардо. Останній вважав, що «податки – та частина продукту землі і праці, яка надходить в розпорядження уряду». А. Сміт, дотримуючись теорії про непродуктивність державних послуг, одночасно вважав податок справедливою ціною за сплату послуг державі.

Теорія колективних потреб суттєво змінює погляди на сутність податку. Так, за Ф. Нітті, податок «є та частина багатства, яку громадяни дають державі і місцевим органам для задоволення колективних потреб» [7]. Серед російських вчених цієї теорії дотримувались А. Буковецький, А. Соколов та П. Мікеладзе. Слід відзначити, що саме ця теорія використовується як основа визначення податку в сучасний період.

«Податки – породження держави, необхідна умова здійснення нею своїх функцій. У податках втілено економічно відображене існування держави», – справедливо підкреслював К. Маркс [4]. При цьому слід зважати на необхідність широкого поняття податків, які включають усі види доходів, що акумулюються державою на регулярній основі за допомогою належного їй права примусовості. Адам Сміт у своїй класичній праці «Дослідження природи та причин багатства народів» вважав податки об'єктивною необхідністю, оскільки вони зумовлені потребами поступального розвитку суспільства [8, 341]. «Держава, точніше уряд, нічого не може зробити для громадян, якщо громадяни нічого не роблять для держави», – стверджував основоположник російської фінансової науки М. І. Тургенєв [12]. Тобто податок – це плата суспільства за виконання державою її функцій, що має форму відрахування частини вартості валового національного продукту на загальносуспільні потреби.

С. В. Барулін, вважає, що «податок є своєрідною ціною монополістичної купівлі-продажу послуг державою при виконанні своїх функцій» [2, с. 25]. Неординарним слід вважати визначення, яке дають К. Р. Макконелл та С. Л. Брю: «Податок – це примусова сплата уряду господарством або фірмою грошових коштів (чи передача послуг і товарів), в обмін на які господарства чи фірма безпосередньо не отримують товари чи послуги, при цьому така сплата не є штрафом, що накладений судом за незаконні дії» [3]. Тобто в останніх визначеннях цілком обґрунтовано підкреслюється необхідність податків для забезпечення виконання державою її функцій та вирішення інших соціально-економічних завдань.

Наведені визначення з більшою чи меншою повнотою відображають найбільш характерні ознаки податків, вказують на їх історично найдавнішу функцію: шляхом перерозподілу доходів окремих платників забезпечувати фінансовими ресурсами потреби суспільства в цілому. Однак не можна визнати обґрунтованою відсутність у цих визначеннях відображення особливої розподільчої ролі податків у соціально-економічних процесах, яка є продуктом періоду розвиненої ринкової економіки, особливо в ХХ столітті, а також способом ефективного задоволення суспільних потреб у всі часи.

З огляду на викладене, на наш погляд, економічний зміст податків найбільш повно можна відобразити, характеризуючи їх як законодавчо оформлену, примусову форму отримання державою частки вартості валового внутрішнього продукту, фінансовий гарант ефективного виконання державою, перш за все, її суспільних функцій та інструмент регулювання економічного розвитку. У такому випадку підкреслюється також єдина природа податків, що має вирішальне значення для пояснення можливості взаємозаміни багатьох з них.

Література:

1. Алексеенко М.М. Взгляд на развитие учения о налоге. Харьков: 1870. С. 25.
2. Барулин С.В. Налогикакцена услуг государства. *Финансы*. 1995. № 2. С. 25.
3. Макдонел К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. Київ: Хагар-Демос, 1993.
4. Маркс К. Енгельс Ф. Сочинения. Москва: Госполитиздат. Т. 7. 1955. 615 с.
5. Мельник П.В. Развитие податковой системы в переходной экономике: Монографія: Ірпінь: АДПС України, 2001. 362 с.
6. Налоги: Учеб. пособие / Под ред. Д.Г. Черника. Москва: Финансы и статистика, 1998. – 4-е изд. 366 с.
7. Пушкарева В.М. Историяфинансовоймысли и политики налогов: Учеб. Пособие: Москва: Инфра, 1996. С. 56.
8. Сидор І. П. Податки на споживання в Україні: фіскальні ефекти і цінові наслідки. Дисерт. на здобуття ступ. канд. екон. наук за спец. 08.04.01 фінанси, грошовий обіг і кредит. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 211 с.
9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва: Политиздат, 1962. С. 334.
10. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення: Монографія К.: Знання-Прес, 2004. 454 с.
11. Федосов В.М. Налоги в экономикесовременногокапитализма. Київ: Вища школа, 1997. С. 75.
12. Тургенев Н. Опыт теории налогов. М.: 1837. 326 с.